

29. Tuna'ya hasret gönüller: 1930-1939 arasında tuna nehri için yazılmış şiirler¹

Saadet ÇETİN YILDIRIM²

APA: Çetin Yıldırım, S. (2021). Tuna'ya hasret gönüller: 1930-1939 arasında tuna nehri için yazılmış şiirler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 429-440. DOI: 10.29000/rumelide.949026.

Öz

Geçmişten günümüze Balkanlar, tarihi, coğrafyası ve insanıyla Türk edebiyatının önemli mevzularından olagelmıştır. Gerek klasik gerekse modern Türk edebiyatında, Rumeli zengin bir anlam ve imge dünyası ile yer almaktadır. Bu çerçevenin ciddi bir bölümünü de Tuna nehri merkez alan şiirler oluşturur. Zira Balkanları baştanbaşa geçen Tuna, hem bu fiziki özelliği hem de tarihî önemi dolayısıyla, Rumeli denilince ilk akla gelenlerdendir. 1930'lu yıllar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Balkanların yeniden gündeme taşındığı bir dönem olması bakımından önemlidir. Bu bakımdan makalede, Tuna merkezli kaleme alınmış şiirlerden 1930 ile 1939 arası yıllara ait olanlar ele alınmış. Bu dönemde Tuna merkezli şiirlerin Halide Nusret Zorlutuna, Uluğ Turanlıoğlu, Tunah Nazif, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Kemal Çağlar, İhsan Boran, Hasan Ali Yücel, Osman Attilâ ve Kemalettin Kamu tarafından kaleme alındığı görülür. Makalede, bu şiirler anlam ve imge dünyaları bakımından tahlil edilmiş, ortak imge kullanımlarına işaret edilmiştir. İki savaş arası dönem olması bakımından şiirlerin savaşa yönelik heyecanlı duygulardan ziyade, uzakta kalmış bir sevgiliye hitap tarzında yazıldığı görülmektedir. Şiirlerde öne çıkan duygu hasrettir. Bu hasret duygusu, kimi zaman tarihin anılmasıyla kimi zaman Tuna'yı hatırlatan başka nehirler üzerinden sağlanmıştır. Şiirlerin tahlilinde, Tuna'ya yönelik çeşitli imgesel kullanımlara dikkat çekilmiş olmakla birlikte, Tuna'nın kendisinin tüm Balkanları ve toplumsal hafızada o bölgeye dair olan her şeyi çağrıştıran bir imge değeri taşıdığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Tuna nehri, Balkanlar, Rumeli, 1930 sonrası Türk edebiyatı

Hearts longing for the Danube: Poems written for the danube between 1930-1939

Abstract

From past to present, Balkans, with its history, geography and people, has been one of the important topics of Turkish literature. Rumelia has a rich world of meaning and imagery in both classical and modern Turkish literature. A significant part of this frame is composed of works centered on the Danube. The Danube, which crosses the Balkans throughout, is one of the first things that come to mind when it comes to Rumelia, both because of this physical feature and because of its historical importance. The 1930s, after the establishment of the Republic of Turkey, are important in that the Balkans are on the agenda again. In this respect, among the poems written in the Danube center, those belonging to the years between 1930 and 1939 are the subject. In this period, it is seen that the Danube-centered poems were written by Halide Nusret Zorlutuna, Uluğ

¹ Bu çalışma, 2017 yılında TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Programı'nda savunulan "Balkan Antantı ve Türk Edebiyatı: Cumhuriyet Devrinde Balkanlara Dönük Edebiyatın Doğuşu ve Gelişmesi" başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümünden hareketle hazırlanmıştır.

² Öğr. Gör., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Türkçe Öğretim, Uygulama ve Araştırma Merkezi (Ankara, Türkiye) saadetcetin45@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4165-1016. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 28.04.2021-kabul tarihi: 20.06.2021; DOI: 10.29000/rumelide.949026]

Turanlıoğlu, Tunalı Nazif, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Kemal Çağlar, İhsan Boran, Hasan Ali Yücel, Osman Attilâ and Kemalettin Kamu. In the article, these poems are analyzed in terms of meaning and image worlds, and their common image usage is pointed out. Since it is a period between two wars, it is seen that the poems were written in the style of addressing a long-distance lover rather than excited feelings about war. The feeling that stands out in poems is longing. This feeling of longing has been achieved through other rivers that remind us of the Danube, sometimes by mentioning history. In the analysis of the poems, attention has been drawn to various imaginary uses of the Danube, but it has been observed that the Danube itself has an image value that evokes all the Balkans and everything related to that region in social memory.

Keywords: Danube river, Balkans, Rumelia, Turkish literature after 1930

Giriş

Rumeli gerek Osmanlı öncesi gerek Osmanlı dönemi Türk tarihinde belirleyici önemi olan bir coğrafyadır. Tarihî ve kültürel anlamda kuvvetli bağların kurulduğu bu coğrafya, Türkiye'nin toplumsal hafızasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Balkan Savaşları ve ardından gelen büyük savaşlarla kaybedilmesinin ardından bile bu önemini kaybetmemiş, hatıralarda yaşamaya devam etmiştir. Cumhuriyetten sonraki yıllarda fiziki ve siyasi şartlar açısından düşünüldüğünde hiçbir hak iddia edilemeyecek olsa bile bu gönül bağının devam ettiği görülmektedir. Bu bağı 1930'lu yıllarda verilen edebî eserler üzerinden de izlemek mümkündür. Bu makalede, Rumeli'ye yönelik edebî verimlerin bir bölümünü oluşturan ve Rumeli ile özdeşleşen Tuna nehrine yazılmış şiirler üzerinde durulacaktır. 1930 ile 1939 yılları arasında Tuna için kaleme alınan şiirlerdeki anlam çerçevesi, bu şiirlerin genel özellikleri ve imge dünyası ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

1930 ile İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar olan sürede Balkan merkezli şiirin etrafında şekillendiği en önemli unsur Tuna imgesidir. Bu dönemde yayımlanan şiirlerin yalnızca başlıklarına bakıldığında bile, birçoğunun Tuna nehri etrafında geliştiği görülür. Bu şiirlerde Tuna, geneli itibarıyla Rumeli kavramının yerini tutmaktadır. Rumeli'ye karşı duyulan sevgi ve hasret Tuna üzerinden ifade edilmekte, böylece duygu, bir "simge nehir" ile somutlaştırılmaktadır. Bu durum Yahya Kemal'in "Türk'ün gönlünde nehir varsa Tuna'dır, dağ varsa Balkan'dır" ifadesindeki haklılığını ortaya çıkarır. Yahya Kemal bunu söylerken yalnız Balkanlı Türkleri kastetmediğini, "Balkan'a Seyahat" adlı yazısında şu cümlelerle ifade etmektedir:

Bir Türk gönlünde nehir varsa Tuna'dır, dağ varsa Balkan'dır. Vâkıâ Tuna'nın kıyılarından ve Balkan'ın eteklerinden ayrıları kırk üç sene oluyor. Lâkin bilmem uzun asırlar bile o sularla o karlı tepeleri gönlümüzden silebilecek mi? Zanneder misiniz ki bu hasret yalnız Rumeli'nin çocuklarının yüreğindedir? Rumeli toprağına ömründe ayak basmamış bir Diyarbakirli bir Türk de aynı hasretle bu türküyü söylemiyor mu? (Beyatlı 2015: 146)

1930'lerde yayımlanan şiirlerde Tuna ile anlatılan duygu dünyası tek yönlü olmayıp Tuna'nın birbiriyle ilintili olarak çok farklı yönlerden ele alındığı görülmektedir. Öyle ki bir şiirde coşkun, güzel, neşeli olarak ifade edilen Tuna, bir başka şiirde gamlı ve yaşlı akan bir nehre dönüşebilir. Bir şiirde Tuna Türklüğü ve hâlâ daha "bizim" olması ile şiire dâhil edilirken, bir başkasında Sakarya ve Meriç'in kardeşi olarak kullanıldığı görülür.

1930-1939 arasında Tuna Nehri için yazılmış şiirler

Çığır dergisinin Birinciteşrin 1934 tarihli sayısında yayımlanan “Tuna’da Sabah” şiiri 1930 sonrası dönemde Tuna nehri için yazıldığı tespit edilebilen ilk şiirdir. İlgili şiir *Çığır*’da, “Şair Tunalı Nazif bey, memleketi için duyduğu millî heyecanlarını anlatan şiirlerini, “Çankaya” adlı kitabında toplamış. 25 manzume ve bir konferansı taşıyan bu heyecanlı eserden bir parçayı alıyoruz” (1934: 18) şeklindeki bir açıklamayla sunulmaktadır³. Dörtlüklerden oluşan “Tuna’da Sabah”, vatanından ayrı düşmüş bir şairin duyguları üzerine kuruludur. Şair bulunduğu yer olan Türkiye’den, ayrılmak zorunda kaldığı asıl vatanı Balkanlara seslenmektedir. Kendini vatanından uzakta konumlandıran şair, aradaki mesafeleri derinleştiren imgelerle hüznün ve hasret havası oluşturur. Şair, bulunduğu kıyıda karşı sahillere hasretle bakan bir kişi olarak imaj değeri kazanır.

Hasretle ağlarken esir Tuna’ya
Zulmetin kahrile doldu sabahlar

Hasret ve gurbet duygusunun hâkim olduğu şiirde, merkez mekân Tuna iken, zaman sabahtır. Her dörtlük, sabahlara ait bir mısra ile son bulur. Tuna’ya hasret kalan şair için “sabahlar zulmetin kahrile dolu”dur. Çünkü vatan artık başkalarının toprağı olmuş sabahlar “yurtta başkasını bulmuş”tur.

Şimdi mehcürdür o ana Meriç
Bize ilham veren coşkun Tuna’nın
Olur mu bir tadı, bilmiyorum hiç
Biz ağlarken doğan bu sabahların?

Devamında da karşı sahillerde başlayan asıl vatanını hem ayrılık ve hüznün duyguları ile hem de sahip olduğu güzellikleri çerçevesinde anlatmaya koyulur. “Bize ilham veren coşkun Tuna” mısrasında Tuna’dan ilham aldığını, coşkunluğu dolayısıyla Tuna’nın herkes için bir esin kaynağı olduğunu söyler. Şair, her ne kadar asıl vatanından uzakta ağlasa, oraların hasretini çekse bile hatırandan çıkmayan Tuna’nın coşkun akışı onun için gene de bir teselli kaynağı olmaya devam etmektedir.

Son dörtlükte dikkati çeken bir husus da Tuna’nın Meriç nehriyle ilişkilendirilmesidir. Diğer pek çok şiirde de sıkça karşılaşılan bu durum üzerinde durulması gereken bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Tuna nehri, hem ilgili dönemde hem de sonraki yıllarda yayımlanan şiirlerde Türkiye’deki başka nehirlerle bir arada zikredilmektedir. Tuna ile Meriç, Sakarya, Arda, Tunca gibi nehirler arasında çoğu zaman kardeş, dost, arkadaş gibi bağlantılar kurulur. Özellikle Tuna’ya olan hasretin ön plana çıktığı şiirlerde, Meriç’te, Tunca’da, Sakarya’da teselli bulunduğu ifade edilir. Yahut duyulan özlem, şaire, topluma ait değil de adı geçen nehirlerle ait gibi gösterilir. Bu durum toplumsal hafızanın bir nehri arketipleştirerek bu arketipi başka nehirlerde nasıl canlandırdığına şahit olunması bakımından oldukça önemlidir. Bu şiirde de Meriç, tıpkı şair gibi Tuna’dan uzakta kalmış, ayrı düşmüştür. Aynı ülke sınırları içindeyken Tuna ve Meriç bir arada akıp gitmekte iken araya giren sınır, onları ayırmış, birbirine hasret bırakmıştır.

Dönem şiirlerinde geçen Tuna imgesi, Giriş’te de belirtildiği üzere çok çeşitlidir. Tuna kimi zaman coşkun ve neşeli olarak anlatılırken kimi zaman da özlemle akan, acı içinde bir nehir olarak tarif edilmekte bazen de bu iki imge bir arada kullanılmaktadır. Tunalı Nazif’in şiirinde de Tuna, hem

³ Tunalı Nazif’in *Çankaya* adlı eseri, 1934’te İstanbul Marifet Matbaası tarafından 48 sayfa olarak basılmıştır. Ayrıca 1938 yılında *Her Sınır Taşını Yıktığın Zaman* isimli Ülkü yayınevinden çıkan bir başka eserinin daha bulunmaktadır.

hasretle ağlamaktadır, hem de ilham veren coşkunun bir akışı vardır. Benzer şekilde Halide Nusret Zorlutuna'nın "1935 Kırklareli" dipnotlu "Tuna" şiiri de onun çeşitli yönlerden tasvirini içermektedir. Bazen üçlü, dördü bazen de beşli bentlerle kurulmuş olan şiirde, Tuna yoğun tasvirlerle anlatılır.

Tuna mavi: gökler gibi.
 Bir ufuktan bir ufka, eser gibi,
 Koşuyor... Koşuyor Tuna.
 Coşuyor Tuna!
 Tuna yeşil: bahar gibi.
 Bir ufuktan bir ufka rüzgâr gibi,
 Akıyor... Zorlu akıyor Tuna!
 Yürek yakıyor Tuna.

Şiirin ilk iki bölümünden anlaşılacağı üzere, Tuna'nın nehir olma özelliğinin de ötesine geçilerek tasvir edildiği görülür. Bütün şiir boyunca şair, Tuna'yı kendi dışında rüzgâr, at gibi varlıklara dönüştürerek, onun etrafında yeni bir anlam dünyası kurar. Tuna, renginin maviliğinden yola çıkılarak göklere benzetilir. Şair, nehre yansıyan gökyüzünü, Tuna'nın kendisi olarak algılamakta ve gökyüzündeki bulutların hareketinin, nehrin kendi akışıyla paralellik arz etmesi bakımından onun ufuktan ufuğa koşması gibi bir anlama büründürmektedir. Onun bu koşuşu şairin nazarında Tuna'nın coşkunluğundan, kabına sığmazlığından ileri gelir.

Halide Nusret, şiirinde Tuna'yı hemen her bentte farklı bir renk ile ilintilendirir ve ona, o çerçevede farklı anlamlar yükler. Şiirin ikinci bendinde Tuna'nın rengi yeşildir, bu haliyle şaire baharı anımsatır ve böylece "coşkunun Tuna" imgesinin devam ettiği görülür. Bunlarda sürekli bir hareketlilik ve sürat duygusu hâkimdir. Bu hareketli tablonun oluşmasında şairin kullandığı renge dayalı tasvirlerin yanı sıra, "coşuyor, akıyor, koşuyor" gibi hareket bildiren fiillerin kullanılmasının da etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak sonraki bentlerde farklı bir Tuna tasvirine geçilir. Şiirin devamında kızıl ve beyaz renklerle özdeşleştirilen Tuna artık coşkunluğunu kaybetmiştir. Şair Tuna'nın güzelliğini ve coşkunluğunu göklere çıkararak başladığı şiirine daha hüznün yüklü mısralarla devam eder:

Tuna kızıl: kan gibi.
 Duygulu bir insan gibi.
 Yanıyor... İçinden yanıyor Tuna.
 Anıyor Tuna
 Eski güzel günleri hıçırarak.
 Tuna ak, Tuna berrak
 Benim gözyaşım gibi.
 Tuna dertli bugün hummalı başım gibi.

Burada odaklanılan merkez duygu ise Türk milletinin Rumeli'den, dolayısıyla da Tuna civarlarından çekilmesiyle "öksüz" kalan, o günden bugüne "Türkün hasretini çeken" Tuna'ya mahsus hislerdir. Şiirin bu bölümünde Tuna'nın rengi mavi ve yeşilden kızıla dönmeye başlar. Şairin, renklerin barındırdığı anlam dünyasını şiirinde başarılı bir şekilde kullandığı göze çarpan ilk unsurdur. Tuna'nın güzelliğini anlattığı ilk bölümde daha ferah ve iç açıcı yeşil-mavi renklerle ilişki kurarken, bu bölümde

duygu değişimine yardımcı olacak şekilde kızıl rengi öne çıkarır ve onu kan ile ilişkilendirir. Kızıl ve kan kavramları, okurları Rumeli'nin kaybına yol açan savaş yıllarına götürmeye yetecek kadar yerinde ve etkili kullanımdır. Yaşanan türlü acılar, bin bir kayıp ve sonu gelmez göçler, hepsi tek bir kelimedede birleşir. O uğurda dökülen kanlar, Tuna'nın rengini adeta kızıla döndürmüştür.

Bu bölümden itibaren Tuna kişileştirme sanatından yararlanılarak tasvir edilir. Şairin gözünde Tuna duygulu bir insandır ve için için yanmaktadır. Onun bu halinin sebebi de, eski güzel günleri hatırlamasından ileri gelmektedir. Şair Tuna'nın çağlıtlarını bir hıçkırığa benzetmektedir. Zira Türkler nasıl Tuna'yı kaybetti ise, Tuna da Türk milletini kaybetmiştir ve bu kaybın acısıyla ağlamaktadır. Tuna'nın rengi bu noktada yeniden değişime uğrar ve beyaza dönüşür. Çünkü şair kendisi gibi onun da gözyaşı döktüğünü, bu gözyaşlarının renginin de berrak olduğunu düşünür. Hem şairin hem Tuna'nın döktüğü gözyaşları kızıl rengi beyaza döndürmüş gibidir. Burada şairin, çekilen acının masumiyetini yansıtmaya çalıştığı da düşünülebilir.

Bu bölümlerde, yukarıda da ifade edildiği üzere şairin Tuna'yı kişileştirerek anlattığı görülmektedir. Ancak esas dikkat çekici nokta, bu kişileştirmenin bir duygu aktarımı olarak yapıyor olmasıdır. "Anıyor Tuna/ Eski güzel günleri hıçkırarak" mısralarında öne çıktığı üzere, şair kendinde ve genel anlamda Türk halkında mevcut olan duyguları Tuna'ya yükler⁴. Daha ötede şair, kendi yasını adeta Tuna'ya tutturmaktadır. Zorlutuna, kendini Tuna'yla o kadar özdeşleştirmektedir ki onun için ne hissediyorsa, onun da aynı hasretle yandığını düşünmektedir.

Halide Nusret'in Tuna üzerine bir başka şiiri de *Kopuz*'da "Uzaktaki Türkler İçin Şiirler" bölümünde yayımlanmıştır. "1925 Varna" notuyla yayımlanan şiir, şairin kendisi gibi öğretmenlerden oluşan yirmi beş kişilik heyetle Bulgaristan'a gerçekleştirdikleri seyahat esnasındaki duygularını anlatır. "Tunada"⁵ isimli şiirde, şair kendilerini "Tuna'nın kollarında" olarak tasvir eder ve Tuna'nın yaşlı haline vurgu yapar. Tuna geçmişi yâd ederek ağlamakta, geçmiş zamanların hasreti ile adeta şuurunu yitirmiş sarhoş gibi akmaktadır:

Geçmiş yadederken Tuna ağladı durdu,
Mazi bir içki gibi başlarımıza vurdu,
Ataların gününü ve ününü yaşadık.

Bu şiirde hem şair, hem Tuna üzgün ve yaşlıdır. Ayrılmış iki eski sevgili gibi, beraber oldukları zamanların hatıralarıyla içlenmekte ve o eski mutlu günleri aramaktadırlar. Beraber ağlarken de yine birbirlerini avuturlar:

Sular biraz yükseldi, gökler biraz eğildi,
Gözlerimin yaşını Tuna rüzgârı sildi,
Gamlı dalgalar bile uzun uzun güldüler...

"Tunada" şiirinde hüznün hem ayrı kalmanın verdiği acıdan hem de geçmiş şanlı günlerin garip kalmış hatırasından ileri gelmektedir. Bu iki eski sevgili, birbirlerine baktıklarında, mazinin şahlanmış

⁴ Şairin 29 İkinciteşrin 1941'de *Çınaraltı* dergisinde yayımlanan "Tuna'da Gece" isimli şiiri de duygu aktarımına örnek olarak gösterilebilir. Kendini Tuna kıyısında rüyaya dalmış biri olarak tasvir eden şair, bu kez "çok sevdiğim, özlediğim diyar" olarak sözünü ettiği Tuna'yı değil Tuna'nın gecesini kişileştirmekte ve o gecenin adeta eski Türk ziyaretçileri anıp durduğunu söylemektedir:

Tuna'nın kollarında yanarak, tutuşarak
Bizi anıyor gece, bizi anıyor gece!..

⁵ Bu şiir daha sonra şairin *Geceden Taşan Dertler* (1930) adlı eserine de dâhil edilmiştir.

atlarını, kahramanlıklarla dolu, heybetli günleri hatırlamaktadırlar. Zorlutuna'nın tarihe bu bakışına, M. Uluğ Turanlıoğlu'nun "Akmak İstiyor!"⁶ şiirinde de rastlanır. 1935 yılında *Batı Yolu* dergisinde yayımlanan şiirde, şair,

Acuna hız veren ışıktan seldim,
En mağrur krallar diz çöktü bana.
Yükselen başımla gökleri deldim,
Yaptığım her savaş ündü vatana.

derken, tarihte kazanılan zaferlerin, fethedilen toprakların gururunu hala daha içinde taşımaktadır. Bunları söylemekteki amacı ise içinde taşıdığı şahlanışın Tuna'ya ulaşmasındaki meşru sebebi oluşturmasıdır. Şairin içinde şahlanan duygular bir akın düşüncesine işaret etmektedir:

İçimde şahlanan duygularım var,
Ülküm geceleri yakmak istiyor.
Çekilin karşımdan, çekilin dağlar
Bu gönlüm Tuna'ya akmak istiyor.

"Yaşlı Tuna" imgesini, Behçet Kemal Çağlar'ın "Hey Tuna, Tuna!"⁷ isimli şiirinden de takip mümkündür. "11-14 Ağustos Viyana-Ruşçuk" notuyla 1935'te *Yücel* dergisinde yayımlanan bu şiirde, şair Tuna'ya seslenmektedir:

Sana hiç yakışmıyor durgunluk böyle, Tuna,
Somurtma, açıl artık: ben geldim, söyle Tuna!

Adeta bir insan gibi somurtmakta ve suskun durmakta olan Tuna'nın bu hâlini şair, kendi yokluğuyla, Tuna'nın Türk'ten ayrı kalışıyla açıklar. "Somurtma, açıl artık: ben geldim, söyle Tuna!" mısraıyla geldiğini, artık somurtmaya son vererek içini açması gerektiğini söyler. Behçet Kemal de Halide Nusret gibi, Tuna'yı ayrılığın üzüntüsüyle suskunlaşmış ve üzgün görmektedir. Ona göre, Türk'ten ayrı düşenlerin böyle bir hâl ile ağlaması doğaldır:

Derdine yan, buhar ol, gel boz kıra yağ, Tuna!
Bulut ol, göğümüzün üstünde ağla bu yaz,
Türkten ayrı düşenler ne yapsa avunamaz!

Görüldüğü gibi Çağlar, Türk milletinin hasretini çeken Tuna'ya, yağmur olup Anadolu topraklarına yağmasını salık vermektedir. Tuna hasretle yanmakta ve bu yanmanın şiddetiyle buhara

⁶ Bu şiir Turanlıoğlu'nun iki şiir kitabına birden giriyor. Bunlardan ilki, 1935'te yayımladığı *Meriç Kuyularında* adıyla Halide Nusret Zorlutuna'ya armağan ettiği eseri (*Meriç Kuyularında*. Edirne: Sühulet Basımevi. 1935), diğeri ise 1942'de yayımlanan *Meriç Konuşuyor* adlı eseridir (*Meriç Konuşuyor*. Edirne: Vilayet Matbaası. 1942).

Bu şiir, her iki kitapta da ismi değiştirilerek "Tunaya Hasret" adıyla yayımlanmıştır. Ayrıca *Meriç Konuşuyor*'daki yayınında şiire iki dördlük daha eklenmiştir:

Tuna Tuna, gelin Tuna, Tuna Tuna serin Tuna,
Sihir dolu yelin Tuna, Derdin pek çok derin Tuna,
Gel gönlüme dökül artık Yaklaş bana, katıl bana
Bana kevser selin Tuna. Kalbim senin yerin Tuna.

⁷ Aynı şiir, daha sonra Fethi Tevetoğlu'nun *Kopuz* dergisinde "Uzaktaki Türkler İçin Şiirler" bölümünde tekrar yayımlanmıştır: Çağlar, Behçet Kemal. "Uzaktaki Türkler İçin Şiirler: Hey Tuna, Tuna!." *Kopuz* 15 Haziran 1939 1(3): 113. *Kopuz*'daki yayınında şiirin, Sadeddin Nüzhet Ergun'un *Türk Şairleri* adlı eserinin ikinci cildinden alındığına dair bir kayıt yer almaktadır.

dönüşmektedir. Onun hasret buharıyla oluşan bulutlar ise, gelip Anadolu'nun kalbi üstünde ağlayacak, yani Tuna'nın gözyaşları yağmura dönüşecektir.

Halide Nusret ve Uluğ Turanhoğlu'nun şiirlerinde dikkati çeken tarih vurgusuna Behçet Kemal Çağlar'ın şiirinde de rastlanmaktadır. Çağlar, Balkan coğrafyaları ile ilgili tarihî "akıncı sesleri" olarak algılar ve kendini Rumeli'ye ilk geçenlerin komutanı görevinde bulunan ve bölgede önemli fetihler gerçekleştiren Şehzade Süleyman'ın salında hisseder:

Hâlâ var güllerinde, şafakında al kanım,
Suyunda batan güneş, suya düşen kalkanım,
Kıyında her fırtına bir eski akın sesi!..
Suya atılacağım kesilse çarkın sesi!
Hançerim dişlerimde, başım açık, yalnayak
Süleyman Çelebi'nin salındayım sanarak;

Yine "Suyun nasıl taşmıyor geçerken Pilevnedeyen?", "Tuna! Her çağılışı Muhaca türkü Tuna", gibi mısralarda da Türklerin Balkanlardaki tarihine işaret edilmektedir. Şiirde geçen:

Bize hasret çektikçe, geldikçe dara, Tuna,
Döküldüğün denize git onu ara, Tuna:
Orda seni anlıyan, arayan Sakarya var...
Siz Türksünüz dünyanın sonu gelene kadar!
Hasretsin, yatağında dön, çarpın, dövün Tuna
Türkü gördükçe seslen, Türklükle övün Tuna!

mısralarında ise Tuna avare bir âşık gibi Türkün (sevgilinin) hasretini çekmekte ve yatağında dövüne dövüne onu aramaktadır. Bu noktada Sakarya'nın Tuna ile ilişkilendirilerek imgeye dönüştürülmesi oldukça önemlidir. Zira Sakarya zaferi, İkinci Viyana kuşatmasından beri devam eden geri çekilmelerin son bulunduğu ve ayrıca büyük bir zafere dönüştüğü bir savaş olarak Cumhuriyet tarihinde önemli bir yer tutar. Uzun süre sonra ve çok kritik bir dönemde savaşı kazanan Türkiye için Sakarya hem bir başarı hem bir teselli kaynağı olarak dönem şiirlerinde oldukça sık yer bulur. Şairler Sakarya'ya baktıkları anda, tarihî Balkan fetihlerinin timsali Tuna'yı hatırlar. Bu iki nehri, birbirine kavuşmayı arzu eden iki kardeş veya âşık olarak resmederler. Bu durum Tunalı Nazif'in şiirinde Tuna'nın Meriç'le ilişkilendirilmesine paralel bir tavidir. Tuna'nın Türk'e hasret, hep onu arar şekilde akışının anlatıldığı şiirde, şair Tuna'ya bir de tavsiyede bulunmaktadır. Burada şairin hüsnü ta'lil sanatına başvurduğu görülür. Zira her iki nehir zaten Karadeniz'e dökülmektedir, ancak şair bu olağan hali, iki nehrin birbirini aramasına ve kavuşma arzusuna bağlar.

Behçet Kemal'in şiirinde dikkati çeken hususlardan biri de Tuna'ya "Türksün" demesidir. Şair, onun tıpkı Sakarya nehri gibi Türk olduğunu ve Türklüğüyle övünmesi gerektiğini söylemektedir. Bu noktada aynı dönemlerde yayımlanan Orhan Şaik Gökyay'ın "Budin Türküsü" adlı şiirinde geçen "Ne hoş Türkçe öter kuşu Budin'in" mısraı hatıra gelmektedir. Bu şiirde Gökyay Türkçe üzerinden bir Türklük vurgusu yapmaktadır. Şairin, Budin'in yücelerine çıkarak tarihe baktığı ve o anda Budin kuşlarının hâlâ daha Türkçe şakımlarına şahit olduğu görülmektedir. Yalnızca insanı değil dağ taş, kuşu bile Türkçe olarak ses veren bir coğrafya tablosu çizmektedir. Tıpkı Orhan Şaik gibi Behçet Kemal de, Rumeli coğrafyasının simgesi haline gelen Tuna'yı, Türk kimliğiyle tanımlamaktadır.

Tuna merkezli şiirlerin bir kısmında bunun gibi Tuna'nın Türklüğüne vurgu yapan şiirler bulunmaktadır. Bu şiirlerdeki genel algıya göre, Rumeli her ne kadar Türkiye sınırları dışında kalmış olsa bile hiçbir zaman Türk'e yabancı bir diyar değildir. Geçmişte ne yaşanmış ne olursa olsun, Tuna hangi topraklarda akarsa aksın, Türklüğünü muhafaza etmektedir. Bu tarzda ilgili coğrafyaların bize yabancı olmadığı duygusunu işleyen şairlerden biri de *Yücel* ve *Kopuz* dergilerinde ismine rastlanan İhsan Boran'dır.⁸ Eylül 1936 tarihli *Yücel*'de yayımlanan "Bir Rumen Atasözü" başlıklı şiirinde geçen:

Bulursun, her geçtiği yerde Türkü ara
Şekli elinse ruhu bizim, bugün (de) yarın da.
Nasıl gurbet diyeyim Tunaya, Karparlara?
Ben dilimle konuştum Prut kıyılarında.

dörtlüğü, şairin her şeye rağmen Rumeli topraklarının vatan olarak kabul ettiğini göstermektedir. Ona göre "diliyle konuştuğu" hiçbir yer gurbet sayılmaz. Uzaklarda kalmış, "şekli elin" olsa bile, bir kere "ruhu bizim" olan Tuna'nın geçtiği topraklar ruhen Türktür ve Türk olmaya devam edecektir. Burada "Şekli elinse ruhu bizim, bugün (de) yarın da" mısraının Üsküp doğumlu büyük şair Yahya Kemal'in "Kaybolan Şehir" şiirinde, "Yalnız bizimdi, çehre ve rûhuyla biz'di o" biçimiyle geçmesi de şaşırtıcı değildir.

Tuna'ya yönelik şiirleri bulunan bir diğer isim de Afyonlu şair Osman Attilâ'dır. Onun *Yücel*'de yayımlanan "Tuna" şiirinde arayış imgesi karşımıza çıkmaktadır:

Hergün hızlanarak bendinden taşar
Ay-yıldız arayıp gezermiş Tuna.

Bu imge, gerek Behçet Kemal'in gerekse Osman Attilâ'nın şiirlerinde bulunmaktadır. Burada âşık olarak akan Tuna, kavuşulacak sevgili ise Türkler veya Türkiye'dir. Her iki şiirde de Tuna, aşk hasretiyle avare bir şekilde akıp durmaktadır.

Mehmet Kaplan'ın sosyal ve ideolojik olmaktan uzak millî, mahallî ve halkçı şiirler yazdığını söylediği (2014: 432) Osman Attilâ, Tuna'nın üzüntülü halini aktarmaya devam eder. Ona göre Tuna "melâlle bağrını ezmekte", "vuslat acısıyla canını sıkmakta" ve "dert götürüp meram getirmekte"dir. Çünkü Tuna'nın istediği "*en büyük soy*" Türklerdir ve artık bu soydan ayrı yaşamakta, bu "ayrılık kalbini üzme"dir. Bu sebeple Tuna hep bir bekleyiş halindedir. Ayrıca şair Tuna'nın çağlayışıyla, yıllardır Türk'ün zaferlerini dile getirdiğini söylemekte ve onun Türk eli ile içiçe yaşadığı zamanlarda asıl özünü bulduğunu düşünmektedir. Şimdiki mevcut ayrılık ise Tuna'nın canını sıkmaktadır. Osman Attilâ bu durumu anlatırken Tuna'yı yine bir âşık konumuna yükseltmekte, adeta sevgilinin yolunu gözleyen biri gibi bir tablo oluşturmaktadır.

Zafer türkümüze engin besteydi,
Kulağı her zaman bizim sesteydi
Akışına şimdi başka ses deydi
Geleni, geçeni süzermiş Tuna.
...

⁸ İhsan Boran'ın *Efendimizle Bir Konuşma* (1937, Yücel Neşriyat), *Köyün Camları* (1942, Ahmed İhsan Basımevi), *Afrodit Uyanıyor* (1947, Vakıf Basımevi) adlı eserleri bulunmaktadır. Ayrıca Balzac'tan *Altın Gözlü Kız*'ı çevirerek yayımlamıştır.

Gölgemi güneşte sezermiş Tuna...

Sevda çeken ve hasretle yanan Tuna'nın gözü yolda, kulağı kapıda bir âşık gibi anlatıldığı bu mısralar çerçevesinde, Osman Attilâ'nın diğer şairlerden farklı olarak Tuna'yı yüceltme, Tuna'dan uzak kalmış Türk'ün acısını dile getirme gibi bir tavır takınmadığı dikkati çeker. Genel anlamda Tuna'yı anlatan şiirlere bakıldığında, hemen hepsinin bir tür "Tuna güzellemesi"ne dönüştüğü görülür. Bu şiirlerde Tuna'nın güzelliği, acısı, Türkler için önemi vurgulanır. Yukarıda incelenen şiirlerde olduğu gibi Türk'ten ayrı kalmanın, Tuna'yı adeta öksüz ve yası bıraktığı duygusunun dönem şiirine hâkim olduğu bir gerçektir. Ancak bu tür şiirlerde yaşlılık hâli iki taraflı ve karşılıklıdır. Denilebilir ki sevda çeken veya ayrılık acısını duyan sırf Tuna değil, bütün Türklüktür aynı zamanda. Ancak Osman Attilâ'nın *Tuna* şiirinde bu yanma ve arayışın tek taraflı olduğu göze çarpmakta ve bütün şiir Tuna'nın hasretle, "ayıldızı araması" imgesi üzerine şekillenmektedir.

1930-1939 arasında yayımlanan Tuna şiirlerinden en dikkat çekenlerden birisi de, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Tuna"sıdır. Şair, gerek kullandığı imgeler ve söz sanatları gerekse duyguları ifade ediş biçimi açısından son derece estetik bir yapıya sahip olan şiiri ilk olarak *Birlik* dergisinin 10 Nisan 1934 tarihli onuncu sayısında yayımlamıştır. Diğer şiirlerde olduğu gibi bu şiirde de Tuna, çok çeşitli imge ve imajlarla anlatılmaktadır. Şair için Tuna, şanlı bir tarihin sembolü olup duyduğu üzüntü ve acıya rağmen de coşkunluğu ile Tuna'yı hatırlamakta ve dillendirmektedir. Onun nazarında Tuna, "Tarihlerden Tanrıya doğru hız alan bir su"dur ve uğultusu dağlardan dağlara yankılar yapmaktadır. Yani Fazıl Hüsnü, Tuna'nın çağlıtlı, dağlardan dağlara yankılar yaparak evreni dolduran seslerin içinde kendini bulmaktadır. Bu o kadar derinden duyulan bir histir ki şair adeta Tuna ile kendini eşleştirmeye kadar gitmektedir.

Tuna bazan akşama dalan bir ney gibidir,
Tuna bazan bir destan, bazan... her şey gibidir.
Gün olur bir yıldırım, bir tufan derim ona;
Gün olur kuvvet verir benim sözlerim ona!

Bu mısralarda da görüldüğü üzere şair için Tuna her şeydir. Her şeyde onu görür, onu sayısız durumlarla eşleştirir. Bazen akşama dalmış bir ney kadar içli ve zarif, bazen tufan kadar hiddetli ve taşkındır. Dağlarca'nın Tuna'yı benzediği yıldırım, tufan gibi ifadeler, içinde hareket ve coşkunluk barındırması bakımından da dikkat çekicidir. Kendi sözlerinin Tuna'ya kuvvet verdiğini, onun anlamını ortaya çıkardığını söyler. Öyle ki Tuna'nın yıldırım ve tufanlara benzeyen taşkın akışının sebebi, şairin ruh halinden onun bir yansıması olan sözlerinden güç bulmasından ileri gelmektedir. Bu anlamda Tuna nehri ile şairi birbirinden ayrı düşünmek mümkün olmamaktadır. Ayrıca şiirin devamındaki;

Gün olur ki Tunanın aynaları renklenir;
Aynalarında bütün bir bahar ahenklenir.

mısraları da, Halide Nusret Zorlutuna'nın şiirindeki bahar imgesiyle paralellik arz eder. Zorlutuna, Tuna'nın baharı çağrıştırması ve Tuna'da göklerin yansımalarını görmesi gibi, Fazıl Hüsnü de bu defa Tuna'da baharın akislerini izlemektedir. Şair "Tuna'nın aynaları" imgesi ile etrafın nehre yansıyan görüntülerini kastetmektedir. Yansıma olgusu için, ayna yerine o işlevi karşılayan Tuna'nın kullanılmış olması şairin derin, estetik algılamalarının açık bir tezahürüdür.

Önceki şiirlerde görülen hasret ve hüznün temaları Dağlarca'nın "Tuna"sında da görülür:

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Bir yayla rüzgârına hasretimi bağlarım;
 Bir hasret şarkısıdır damarlarımdan akan.
 Ben bugün Tuna gibi içinizde çağlarım;
 Yarın Tuna içinde çağlar nabzımdaki kan!

dörtlüğüyle başlayan Fazıl Hüsnü'nün şiiri, içinde barındırdığı hasret duygusunun yanı sıra son derece hararetle bir ifadeye sahiptir. Damarlarından akan kanın bir hasret şarkısına dönüştüğünü söyleyen şairde, bu akış, Tuna'nın çağlayışıyla eşleşmektedir.

Baktım ki gurbet ellerin suyu olmuş...
 Baktım ki gurbet eller olmuş Tuna elleri;
 Koptu içimde büyük bir kopuzun telleri!
 ...
 Baktım ki Tuna mahzun, baktım ki gönül solmuş..

Şair, yukarıda işaret edilen mısralarında, Tuna'dan ayrı kalmanın verdiği ızdırabı ve aynı ızdırabın Tuna üzerindeki tesirlerini anlatmaktadır. Şiirin devam eden bölümünde ise bu ayrı kalmışlığın, bir yabancılik hissi doğurmadığını şu mısralarla dile getirir:

Tuna'm yine benimsin, benimsin yine Tuna'm
 Benim kanım gölgedir, senin rengine Tuna'm!
 Belki biraz çağlarsın bir tarihin kışında;
 Tuna'm yine benimdir ismin de akışın da!
 İçindeki uğultu milletimin sesidir.

Kopuz dergisinin “Uzaktaki Türkler İçin Şiirler” bölümünde yayımlanan Hasan Ali Yücel'in “Tuna Türküsü” isimli şiiri de hasret duygusu etrafında şekillenmektedir. Bu şiirde Yücel, Tuna'ya seslenmekte ve onu birlikte ağlamaya davet etmektedir. Şair, Tuna'ya olan hasretini dile getirdiği ve yolunu gözlediğini söylediği şiirde, içinde bulunduğu durumu şu mısralarla ifade etmektedir:

Kara bağrım susuzdur,
 Gözlerim uykusuzdur.

Özlerim kucagını,
 Senin eski çağını,
 Başkalarının elinde
 Gördükçe yatağımı.

“Ben gurbette değilim/ Gurbet benim içimde” mısralarıyla tanınan ve “gurbet şairi” olarak bilinen Kemalettin Kamu'nun da Rumeli merkezli bazı şiirler yazdığı bilinmektedir. “Sınırdan Sular” şiiri de Tuna, Meriç ve Tunca nehirlerini bir arada anması bakımından önem teşkil etmektedir. Kendini at üstünde bir akıncı gibi hisseden şair, Balkanlara geçmek için sınıra varıp dayanır. Bulgar'a ve Yunan'a o kadar yakındır ki birkaç adım atsa orada olacaktır. Fakat o Meriç'in kıyısında kalmış, atı da o engeli fark etmiş gibi başını bükmüştür: “Meriç kıyılarında/Başımı büktü atım”. Şairin atına seslendiği şu mısralar, sınırın engel teşkil etmesi ve ulaşmak istediği diyara gidemeyişini anlatır:

Dur atım, sorgu gibi
Boynunda bükülüşün,
Sapsarı Tunca'ya bak,
Yeşil Tuna'yı düşün!

Meriç kıyısında, sınırda bulunan şair, Tunca'ya bakmakta Tuna'yı düşünmektedir. Burada nehirlerin birliğı ve kardeşliğı birini görüp diğeri hatırlama şeklinde ifade edilmiştir.

Sonuç

1930-1939 arasında yayımlanan Tuna nehri merkezli şiirlere bakıldığında, hemen hepsinin hasret duygusu etrafında şekillendiğı anlaşılmaktadır. Bu hasret yalnızca bir nehre duyulan özlemin ötesinde bir simge değeri taşımaktadır. Zira Tuna, kaybedilen Balkan topraklarının tamamını işaret eden ve tarihiyle, kültürü ve insanıyla tüm Rumeli'yi içinde barındıran bir "simge nehir" niteliğine sahiptir. Tuna'ya yönelik şiirlerde özellikle tarihî olaylara ve geçmişin hatırlamalarına yer verilmesi, Balkanların eski Türk geçmişi ve halen daha özünün Türk olduğı kanaatinin dile getirilmesi bunun önemli bir kanıtıdır. Rumeli'den ayrı kalmanın verdiğı acı ve hüznün etrafında gelişen bu yaklaşımlar, Tuna nehri bünyesinde birleşmiştir. İlgili şiirlerde Tuna sularının süratli akışı, onun neşeli, coşkulu, gönüllere ferahlık veren bir şekilde anlatılmasını mümkün kılarken, bu coşkulu akış, tarih ile birlikte okunarak, Rumeli akınlarının karakteriyle özdeşleştirilmiştir. Bu hatıralar kimi zaman güzel bir hatıra olarak anımsanırken kimi şiirlerde de geçmişte kalmış olmasının verdiğı üzüntüyü beraberinde getirir. Bu noktada Tuna'nın gamlı ve yaşlı tasvir edildiğı ikinci bir imge dünyasına kapı aralanır. Tuna nehri, ona ruhunu veren Türklerden ayrı kaldığı için kederlidir. Onun bu hali kimi zaman öksüz bir çocuk kimi zaman boynu bükük bir sevgili imajını doğurur.

Dönem şiirlerinde dikkati çeken bir başka özellik, Tuna nehri ile Türkiye sınırları içinde kalan başka nehirler arasında kurulan bağıdır. Şairler, ayrı kalmanın üzüntüsünü Sakarya nehrinde, Tunca'da, Meriç'te dağıtmaya çalışır. Yahut bu nehirlerle baktığında Tuna'yı görür, onu yâd eder. Bazen de bu nehirlerin birbirlerine kavuşmaya çalışan dostlar, kardeşler gibi tasavvur edildiğı görülür. Şiirlerin hemen tamamında değişmeyen hususlardan biri de Tuna'nın tüm fiziki ve siyasi şartlara karşın halen Türk olarak addedilmesidir. Reel şartların bilincinde ancak bunların ötesinde olan şairler, Tuna nehrini gurbette kalmış olsa da ruhu Türk olan kanlı, canlı bir varlık olarak kabul ederler.

Bütün bunlardan hareketle İkinci Dünya Savaşı öncesinde yayımlanan Tuna merkezli şiirlerin, hasret duygusu merkezinde, tarihi arka planıyla birlikte şekillendiğı görülmektedir. Bu anlam dünyası Tuna nehrinin şiirlerde bütün Balkanları kapsayan bir sembol boyutta, çok çeşitli imgeler ile anlatılmasını beraberinde getirmiştir.

Kaynakça

- Attilâ, O., (1938) Tuna. *Yücel*, Son teşrin 8(45), 163.
- Beyathı, Y. K. (1952). Kaybolan Şehir. *Resimli Hayat*, Eylül 1(5), 3.
- Boran, İ. (1936). Bir Rumen Atasözü. *Yücel*, Eylül 4(19), 15.
- Çağlar, B. K. (1935.) Hey Tuna, Tuna!. *Yücel*, Birinciteşrin 2(8), 56.
- Çetin, S. (2017). Balkan Antantı ve Türk Edebiyatı: Cumhuriyet Devrinde Balkanlara Dönük Edebiyatın Doğuşu ve Gelişmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı.

- Dağlarca, F. H. (1939) Uzaktaki Türkler İçin Şiirler: Tuna. *Kopuz*, 15 Haziran 1(3), 114-115.
- Gökyay, O. Ş. (1938). Tarihten Akisler: Budin Türküsü. *Yücel*, Temmuz 7(41), 174.
- Kamu, K. (1939). Sınırdan Sular. *Oluş*, 1 İkincikânun 1(1), 6.
- Kaplan, M. (2014). *Şiir Tahlilleri 2: Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*. 23. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tunalı Nazif (1934). Tuna'da Sabah. *Çığır*, Birinciteşrin 2(18), 18.
- Turanhoğlu, M. U. (1935). Akmak İstiyor!. *Batı Yolu*, 23 Nisan 1, 4.
- Yücel, H. A. (1939). Uzaktaki Türkler İçin Şiirler: Tuna Türküsü. *Kopuz*, 15 Temmuz 1(4), 149.
- Zorlutuna, H. N. (1935). Tuna. *Yeni Türk Mecmuası*, Nisan 1(32), 2007.
- Zorlutuna, H. N. (1941). Tuna'da Gece. *Çınaraltı* 29 İkinciteşrin 17, 6.
- Zorlutuna, H. N. (1939). Uzaktaki Türkler İçin Şiirler: Tunada. *Kopuz*, 15 Temmuz 1(4), 150.